

УДК 811.112.2'367

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-1-6>

СИНТАКСИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАПЕРЕЧНОГО КЛІТИКА *NICHT* У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Городілова Тетяна Миколаївна,
аспірантка кафедри германської філології,
викладач кафедри германської філології
Київський університет імені Бориса Грінченка
t.horodilova@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3500-9430

У статті викладено основні підходи до аналізу реченнєвого заперечення в сучасній німецькій мові. Представлено явище повного й часткового реченнєвого заперечення, увагу зосереджено на граматичному змісті заперечення. У статті проаналізовано заперечення як синтаксичну категорію щодо її змісту, її граматичного оформлення. У традиційних мовознавчих студіях заперечення схарактеризовано як вираження ненаявних відношень у межах мовних елементів. У германістиці відсутній консенсус стосовно концепції заперечення та засобів його реалізації. Теоретичний синтаксис має справу з абсолютним і подвійним запереченням. Типологію заперечних елементів у німецькій мові розглянуто не досить через їх неоднорідність у класифікації. Це спричиняє непрозорість у трактуванні заперечних конструкцій, що призводить до неоднозначних результатів та ускладнює зарахування мовних одиниць до відповідної категорії. Теоретична граматики класифікує граматичні засоби вираження заперечення відповідно до класів слів. У німецькій мові загальну модель реченнєвого заперечення представлено клітиком *nicht* у препозиції або постпозиції щодо дієслова. Традиційно категорія заперечення розглядається в термінах об'єму й фокусу заперечення, коли реалізується семантична функція негації, а заперечення постає як форма модифікації дійсності. Також у граматичних студіях із німецької мови розрізняють повне й часткове заперечення. У німецькій мові граматичне заперечення пов'язано з рамковою структурою речення. У роботі окреслено граматичне оформлення та функціонування речень із повним і частковим запереченням у німецькій мові, наголошено на їх відмінностях. Проаналізовано позицію конститuentів заперечного речення та їхній вплив на сферу заперечення. Визначено критерії виокремлення спеціального заперечення залежно від позиції елементів речення в рамковій конструкції. Також у статті здійснено аналіз синтаксичної дистрибуції клітика *nicht* щодо повного й часткового заперечення в моделях вербальних репрезентацій заперечення та пролістровано їх неоднорідність.

Ключові слова: категорія заперечення, клітик, повне заперечення, часткове заперечення, об'єм заперечення, фокус заперечення, синтаксична дистрибуція.

SYNTACTIC IMPLEMENTATION OF THE NEGATIVE CLITIC *NICHT* IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

Horodilova Tetiana Mykolaivna,
Postgraduate Student at the Department of Germanic Philology,
Lecturer at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv University
t.horodilova@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3500-9430

The article focuses on the main approaches to the analysis of sentence negation in the modern German language. The phenomenon of full and partial sentence negation has been presented. The special attention is focused on the grammatical meaning of negation. In traditional studies negation is characterized as an expression of non-existing relationships within lingual elements, or when an affirmative sentence is denied by a speaker as an incorrect one. In Germanic grammar studies there is no consensus as to the concept of negation as well as means for its implementation. Theoretical syntax deals with an absolute and double negation. The typology of neg-elements in the German language is not sufficiently highlighted due to their heterogeneity in classification. It causes opacity in the treatment of negative constructions, resulting in ambiguous outcome, and complicates the assignment of the lingual units to the appropriate category. In theoretical grammar the grammatical negation is classified according to word classes. In German a general pattern of sentence negation is represented by the clitic "nicht" in the pre-position and the post-position in relation to the verb. Traditionally negation is regarded in terms of volume of negation and the focus of negation, when the semantic function of negation has been implemented. Also grammatical studies of the German language distinguish between full negation, when the whole sentence is denied, and partial negation, which refers to certain parts of the sentence. Thereby for the grammatical negation

in the German sentence the regulated order of subject and verb plays an important role. Regarding the above mentioned the article outlines the criteria for distinguishing the full and the partial negation depending on position of sentence elements in the frame construction. The position of constituents in the negative sentence and its influence on the scopus of negation has been analyzed. The analysis of syntactic distribution of clitic "nicht" in relation to full and partial negation in the models of verbal representation has been outlined.

Key words: category of negation, clitic, full negation, partial negation, volume of negation, focus of negation, syntactical distribution.

1. Вступ

Заперечення як явище мовної онтології є лінгвальною універсалією, яка впродовж тривалого часу викликає посилені інтереси учених, що працюють на різних ділянках гуманітарного знання. У германських студіях ця категорія неодноразово викладалася. Однак нерозв'язаною залишається низка питань щодо характеру відношень між елементами заперечних конструкцій. Наразі не досить розглянутою є типологія засобів, за допомогою яких у німецькій мові реалізується категорія заперечення. Це зумовлено множинністю цих лінгвальних одиниць, що ускладнює можливість їх віднесення до відповідної категорії. **Мета** статті полягає у викладенні реченнєвих засобів реалізації категорії заперечення в сучасній німецькій мові. Для реалізації мети буде виконано такі **завдання**: визначити зміст категорії заперечення в загальнолінгвістичних термінах; окреслити стандартну модель заперечення в сучасній німецькій мові; схарактеризувати функціональний статус заперечних конструкцій. **Предмет** нашої розвідки складають структурні й функціональні особливості заперечних конструкцій у парадигмі сучасного німецького дієслова. **Об'єктом** дослідження є заперечне речення в сучасній німецькій мові. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс **методів**, зумовлених метою, завданнями й специфікою аналізу сучасного німецького писемного мовлення. Описовий метод надав змогу виокремити наявні в сучасному німецькому синтаксисі граматичні засоби вираження заперечення. Прийом зіставлення допоміг виділити ознаки, на основі яких здійснено класифікацію мовних структур як таких, що є репрезентантами категорії заперечення. Метод лексико-граматичного аналізу дозволив встановити синтаксичні функції мовних одиниць на позначення заперечення та, відповідно, синтезувати смислові значення заперечних речень.

2. Категорія заперечення в мові

Категорія заперечення та граматичні засоби її вираження викладалася в працях як вітчизняних, так і зарубіжних германістів. Згідно з класичною граматичною традицією запе-

речення як універсальне граматичне явище розроблене в працях радянських лінгвістів М. Гухман (Гухман, 1983), В. Жирмунського (Жирмунский, 1976), Ю. Жлуктенка (Жлуктенко, 1977), О. Москальської (Москальская, 2004), М. Стеблін-Каменського (Стеблин-Каменский, 1974; 2003), В. Ярцевої (Ярцева, 1981), В. Адмоні (Адмони, 1986). Досвід мовознавчих студій показує, що таку категорію досліджено в граматичному (О. Москальська (Москальская, 2004)), логіко-граматичному (В. Бондаренко (Бондаренко, 1983), Є. Шендельс (Шендельс, 1969; 1982)), модальному (В. Адмоні (Адмони, 1986), О. Єсперсен (Есперсен, 1958), В. Шмідт (Schmidt, 1976)) аспектах. У зарубіжній лінгвістиці проблеми, пов'язані з питаннями сучасного теоретичного синтаксису німецької мови й реалізацією заперечення в німецькому реченні, представлено в працях G. Helbig, J. Buscha (Helbig, Buscha, 2005), H. Blühdorn (Blühdorn, 2012), B. Delbrück (Delbrück, 1893), P. Eisenberg (Eisenberg, 2006), H. Elsen (Elsen, 2011), S. Müller (Müller, 1999), V. Ferreira (Ferreira, 2003), U. Engel (Engel, 2004), H.-W. Eroms (Eroms, 2000), B. Strecker (Strecker, 2007) та інших, які здійснили вагомий внесок у дослідження явища німецького заперечення в синхронії.

Категорія заперечення є фундаментальною предметною областю лінгвістики. Традиційне сучасне мовознавство характеризує заперечення як вираження ненаявного між елементами мовлення зв'язку за допомогою лексичних, синтаксичних та інших мовних засобів (Ахманова, 1969: 302). У теоретичній граматиці заведено оперувати поняттями абсолютного (англ. absolute negation) і подвійного (англ. negative concord) заперечення, наприклад:

- (1) *Nein, er bleibt nicht* (абсолютне заперечення);
- (2) *Vin нічого не зробив* (подвійне заперечення);
- (3) *Er hat nichts gemacht* (абсолютне заперечення).

У германських студіях відсутня єдина думка щодо самого терміну «заперечення». Поряд із *negation* для реалізації заперечення

існують нім. *Negierung* (заперечення) та нім. *Verneinung* (заперечення). У більшості праць, присвячених викладеній проблемі, ці терміни використовують як синоніми (Hentschel, 2010: 196). Деякі дослідники розмежовують термінологію в реченнєвих реалізаціях категорії заперечення залежно від функції, яку виконує засіб негачії. Так, Г. Хельбіг і Й. Буша розмежовують терміни *Negation* і *Negierung*, визначаючи перший як морфолого-синтаксичний засіб вираження заперечення, а другий – як комунікативний засіб вираження заборони, опору тощо (Helbig, Buscha, 2005).

Згідно з У. Енхель, *Negation* і *Verneinung* перебувають у відношеннях «більшого-меншого», а саме *Negation* як вербальний сигнал заперечення може заперечувати зміст цілого речення, тоді як *Verneinung* завжди є лише частиною заперечного висловлення (Engel, 2004: 785). Х. Ельзен послугується терміном *Negation* і розглядає заперечення не як окрему частину мови, а як групу слів, які належать до різних частин мови та консолідують семантику заперечення, небуття тощо (Elsen, 2011: 296).

Спроби науковців дійти спільного знаменника у визначенні явища негачії є свідченням незникної уваги до засобів реалізації категорії заперечення в німецькій мові. Це вказує на складнощі у вивченні заперечних конструкцій, адже неоднорідність трактування термінології спричиняє непрозорість теоретичного й емпіричного трактування заперечення, внаслідок якого існує ймовірність отримання суперечливого результату дослідження.

Німецька мова послугується широким арсеналом засобів вираження заперечення. Морфологічно це заперечні клітики на зразок *nicht, nichts, nie, niemals, nirgends, nirgendwohin, nirgendwoher, keinesfalls, keineswegs, nein, weder...noch*, лише *niemand* і *keiner / kein* можна провідміняти. У традиційній граматиці німецької мови засоби вираження заперечення поділено відповідно до лексико-граматичних класів слів. Це заперечна частка *nicht*, прислівники *nie(mals), nirgends, keineswegs, nimmer(mehr)*, заперечні займенники *niemand* і *nichts* і неозначений артикль *kein-*, субстантивованій займенник *keiner*, сполучник *weder...noch*, модальні слова, еквіваленти речення тощо. Зазначимо, що поділ на класи не є уніфікованим (Duden, 2009; Hentschel, 1998; Helbig, Buscha, 2005):

- (4) Ich habe kein Buch.
- (5) Ich habe keine Zeit.
- (6) Ich habe nicht gelesen.

(7) Ich habe niemanden gesehen.

Поза межами речення заперечення реалізується за допомогою заперечного слова-відповіді *nein*.

В. Адмоні виокремив заперечення в самостійну частину мови, хоча й зазначав, що заперечні слова є неоднорідними морфологічно та синтаксично (Адмони, 1986: 157–158). Вирішального значення набуває семантика цих лексичних одиниць. На погляд О. Москальської, заперечення в контексті парадигми форм речення посилює протиставлення стверджувальних і заперечних висловлень, які натомість реалізуються шляхом протиставлення артиклів *ein – kein*, займенників *etwa – nichts, jemand – niemand*, прислівників *jemals – nie, niemals, immer – nimmer*, сполучників *sowohl ... als auch – weder ... noch* чи модальних слів *ja – nein*. Дослідниця запропонувала термін «категорія стверджувального й заперечного висловлення» (Москальская, 2004: 35, 2004: 115, 2004: 243–249). Згідно з Г. Хельбіг, заперечення вербалізовано прислівниками, модальними словами, артиклями, еквівалентами речень, часток тощо (Helbig, Buscha, 2005). Натомість Г. Штікель вважає заперечення не стільки синтаксичною категорією, тобто класом форм, який відрізняється своїм розміщенням у структурі речення, скільки семантичною категорією того, що треба передати (Stickel, 1970: 1). Йдеться про заперечні судження (Definitionen ex negativo), в яких певне висловлення є запереченням іншого. Х. Вайнріх розглядав заперечення як бінарну опозицію між твердженням і запереченням (Zuspruch та Einspruch), в результаті якої очікування реципієнта або справджуються, або зникають. Кожне заперечення існує відповідно до очікування та заперечує його. Так, у момент такої «зупинки очікування» в мовній грі все стає відкритим для нових значень і нових тверджень (Weinrich, 1993: 863).

3. Вербальна реалізація заперечення в сучасній німецькій мові

У німецькій мові існує загальна модель реченнєвого заперечення з клітиком *nicht* (Duden, 2009: 590; Weinrich, 1993: 866):

- (8) Meine Mutter kommt heute nicht.
- (9) Es regnet nicht.

Так, заперечення змінює стверджувальний порядок слів на заперечний:

(10) Ist er gestern angekommen? – Nein, er ist gestern nicht angekommen.

П. Айзенберг класифікує заперечний клітик *nicht* як модальний прислівник. На

його погляд, *nicht* та інші засоби є гетерогенними, вони варіюються від прислівників *nicht, niemals, nirgends* до заперечного слова *nein*, неозначеного артикля *kein*, префіксів *un-, ver-* або до слів, що виконують функцію так званих носіїв заперечення лише за умови їх розміщення поряд із відповідними словами на зразок *ohne vs. mit, zweifeln vs. glauben* чи *missfallen vs. gefallen* (Eisenberg, 2006: 222–223). Також незрозумілим залишається питання, чи можна в такому випадку вважати заперечення семантично однорідним. У реченнях (11) *Karl schläft* та (12) *Karl schläft nicht* представлено найпростішу семантичну модель заперечення. Речення (11) є запереченням речення (12), якщо (11) і (12) містять різні значення істинності. У такому разі співвідношення є симетричним. Обидва речення одночасно заперечуються та не заперечуються, і кожне речення є запереченням будь-якого іншого.

Розглянемо заперечне речення з урахуванням двох явищ – об'єму заперечення (Skopus der Negation) і фокусу заперечення (Fokus der Negation) (Duden, 2009: 907). Речення (13) *Beate kommt nicht ins Kino*, яке означає *Es ist nicht der Fall, dass Beate ins Kino kommt* містить клітик *nicht*. З наведеного речення зрозуміло, що заперечний клітик впливає на зміст усього речення. Об'єм заперечення можна визначити за допомогою тесту перефразування, а саме шляхом трансформації речення в конструкцію на зразок *Es ist nicht der Fall, dass...* (укр. *Це не так, що...; це неправда, що...*) (Duden, 2009: 905). Відповідно, об'єм заперечення відповідає підрядному реченню зі сполучником *dass*. Розглянемо просте речення з дієсловом у минулому часі з клітиком *nicht* у препозиції до неособової форми дієслова:

(14) Anna hat das Buch nicht gelesen. – Es ist nicht der Fall, dass Anna das Buch gelesen hat (Duden, 2009: 907).

У прикладі (14) об'єм заперечення охоплює речення повністю, тому йдеться про повне заперечення (англ. absolute negation). Натомість у поширеному реченні не всі елементи охоплені запереченням. Розглянемо таку конструкцію, ускладнену лише прислівником *leider* (укр. *на жаль, шкода*):

(15) Anna hat das Buch leider nicht gelesen. – Es ist nicht der Fall, dass Anna das Buch leider gelesen hat (Duden, 2009: 907).

(16) Anna hat das Buch leider nicht gelesen. – Es ist leider nicht der Fall, dass Anna das Buch gelesen hat (Duden, 2009: 907).

У такій моделі речення модифікувальний прислівник *leider* не входить до об'єму заперечення.

На погляд С. Прьолль, терміни Fokus (фокус заперечення) та Skopus (сфера дії, об'єм заперечення) використовують непослідовно, не прозора (Pröll, 2011: 1–2), адже об'єм заперечення в основному містить все речення, тоді як повне й часткове заперечення розмежовують лише за їхньою спрямованістю на конституенти речення.

Значимо, що заперечені речення є реакцією адресата мовленнєвої інтеракції на певне висловлення продуцента з метою виправити його твердження чи певне очікування. Як правило, в центрі уваги перебуває лише частина твердження. Аранжування граматичного заперечення передбачає зміну всього речення або його частини. Отже, йдеться про фокус заперечення, який може відповідати його об'єму або ж охоплювати більшу чи меншу його частину.

У простому реченні заперечення (англ. sentence negation) реалізується за допомогою заперечного клітика *nicht* у препозиції або постпозиції щодо дієслова:

(17) *Er liest nicht* (укр. *Він не читає*)

Subjekt + finite Verbform + Klitik nicht

(18) *Er hat es nicht gelesen* (укр. *Він це не прочитав*)

Subjekt + finite Verbform + Klitik nicht + non-finite Verbform (Partizip II)

У теоретичній граматиці німецької мови розрізняють поняття «повне заперечення» (Satznegation), коли заперечується ціле речення, та «часткове заперечення» (Sondernegation), якому належать лише окремі складники речення. Для позначення часткового (спеціального) заперечення використовують терміни Sondernegation, Satzgliednegation, partielle Negation, Konstituentennegation, Fokusnegation, Kontrast-Negation, Wortnegation, Teilnegation (Duden, 2009; Eisenberg, 2006; Engel, 2004; Glück, 2000; Helbig, Buscha, 2005):

(19) *Der Zug fährt heute nicht*. (повне заперечення: Сьогодні потяг не їде)

(20) *Der Zug fährt heute nicht pünktlich* = *Der Zug fährt, aber nicht pünktlich* (спеціальне заперечення: *Потяг їде, але невчасно*) (Duden, 2009), (Eisenberg, 2006), (Helbig, Buscha, 2005).

Для повного заперечення вживають також термін Negationsangabe (Pozlewicz et al., 2013: 46).

Х. Вайнріх відрізняв просте заперечення (einfache Negation) від окремого, спеціального

заперечення (*spezifische Negation*) (Weinrich, 1993:866). Просте заперечення вживають у конструкціях, в яких заперечний клітик *nicht* не містить вказівок на те, яка саме частина речення заперечується. У такому разі контекст або ситуація діагностують, що саме заперечується.

За В.М. Бондаренко, розрізнення повного й часткового заперечення має виключно формальний характер, оскільки основою такого поділу є позиційно-синтаксичний критерій, а саме розміщення заперечного клітика *nicht* у препозиції до дієслова чи іншого члена речення. Незважаючи на те, що повне заперечення функціонує на рівні речення та є компонентом його структурної схеми, тоді як неповне заперечення є запереченням недієслівного конституента, він функціонує на рівні слова й не належить до структурної схеми речення (Бондаренко, 1983: 144).

За Х. Вайнріх, повне заперечення (*Satznegation*) має рамкову структуру (*Verbalkammernegation*), яку утворюють *Verb finit + Partizip II/I* або *Verb finit + Infinitiv*. У реченні з рамковою структурою клітик *nicht* розміщують у препозиції до нефінітного дієслова або перед рематичним доповненням нефінітного дієслова (Weinrich, 1993: 867):

(21) *Der Staatsanwalt hat den Zeugen nicht verhört.*

(22) *Der Anwalt hat den Angeklagten nicht überzeugend verteidigt.*

(23) *Der Richter hatte nicht mit dieser überraschenden Beweislage gerechnet.*

У (21) клітик *nicht* розміщено в препозиції до другого елемента складної дієслівної форми, в іншому прикладі (22) – перед прикметником *überzeugend*, у реченні (23) клітик *nicht* передує всьому рематичному ряду. У разі особової дієслівної форми, яка в межах рамки залишає місце відокремлюваної частини присудка вільним, позиція *nicht* визначається шляхом утворення рамкової конструкції в минулому (*Perfekt*) чи майбутньому (*Futur*) часі. У такому разі застосовують зазначене вище правило: (24) *Der Richter verteidigt den Zeugen nicht* трансформуємо у (25) *Der Richter hat den Zeugen nicht verteidigt* (Weinrich, 1993:868). Матеріал показує, що позиційно конституенти заперечної конструкції не зазнають змін, а клітик *nicht* розміщений у межах рамкової структури, розширюючи сферу впливу заперечення (Skopus).

Синтаксична організація заперечного речення впливає на його семантику, тому варто чітко розрізняти речення з повною негациєю та зі спеціальною:

(26) *Nicht alle Studenten waren verheiratet.*

(27) *Alle Studenten waren nicht verheiratet* (Helbig, Buscha, 2005: 548).

Як показує матеріал дослідження, в реченнях (26) та (27) різниця між повним запереченням і спеціальним запереченням реалізується через різну позицію клітика *nicht*. У реченні (26) реалізовано спеціальне заперечення, сфокусоване на займеннику: лише близько 90% студентів одружені; тоді як в реченні (27) представлено повне заперечення: існує стовідсоткова впевненість, що всі студенти були неодружені. Розглянемо речення:

(28) *Nicht Helga liest den Spiegel.*

(29) *Helga liest den Spiegel nicht heute* (Eisenberg, 2006: 224).

У (28) акцент заперечення сфокусовано на *Helga*, у (29) – на *heute*. В обох випадках передбачена альтернатива може бути реалізована за допомогою контрастного сполучника *sondern* (у значенні «а»): *nicht Helga, sondern Renate* (не Хельга, а Рената), *nicht heute, sondern übermorgen* (не сьогодні, а післязавтра). Така сфокусованість демонструє введення суперечності, контрасту.

Х. Вайнріх розглядав це явище в термінах простого й контрастного заперечення:

(30) *Das Gericht hat dem Antrag der Verteidigung nicht stattgegeben => Das Gericht hat nicht dem Antrag der Verteidigung stattgegeben, sondern (oder: wohl aber) dem des Staatsanwalts.*

(31) *Der Angeklagte wollte den Pflichtverteidiger nicht anhören => Der Angeklagte wollte nicht den Pflichtverteidiger anhören, sondern nur einen Verteidiger seiner Wahl* (Weinrich, 1993: 868).

Просте заперечення розміщено в препозиції до нефінітного дієслова, тоді як у контрастному запереченні клітик *nicht* розміщений у безпосередній препозиції до конституента речення, який заперечується.

На наш погляд, має сенс брати до уваги характер відношень у різних типах заперечення – повному (*Satznegation*) і частковому (*Sondernegation*). У частковому запереченні область фокусування зазвичай охоплює лише частину об'єму заперечення:

(32) *Otto hat glücklicherweise nicht die Schere in den Müll geworfen (sondern nur Papierfetzen)* (Duden, 2009: 908–909).

Тоді як у випадку повного заперечення дієслова разом з іншими частинами мови перебувають у фокусі носія заперечення:

(33) *Otto hat glücklicherweise nicht die Schere in den Müll geworfen (sondern den Schrauben-*

zieher in die Schublade gelegt) (Duden, 2009: 908–909).

4. Висновки

Отже, аналіз способів реалізації заперечення в сучасній німецькій мові дає змогу дійти висновку, що альтернативні концепції категорії заперечення не досить викладають найважливіші її аспекти. Проаналізовані моделі вербальних репрезентацій досліджуваної категорії є неоднорідними як у морфолого-синтаксичному, так і в семантичному плані. Недоліком синхронних досліджень є те, що вони ґрунтуються на самостійно структурованих реченнях без урахування позірною контексту. Доцільним було б проаналізувати автентичний матеріал, дібраний із текстів, що належать до відповідних функціональних стилів. Відсутність єдиної термінологічної бази також ускладнює наявний поділ засобів репрезентації заперечних речень або окремих їх елементів. Перспективним вбачаємо здійснення комплексного діахронного дослідження становлення та розвитку граматичних засобів вираження заперечення в німецькій мові трьох періодів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адмони В.Г. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка. Москва : Просвещение, 1986. 336 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 606 с.
3. Бондаренко В.Н. Отрицание как логико-грамматическая категория. Москва : Наука, 1983. 210 с.
4. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва : Просвещение, 1969. 184 с.
5. Гухман М.М., Семенюк Н.Н. История немецкого литературного языка IX–XV вв. Москва : Наука, 1983. 200 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики. Москва : Издательство ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ, 1958. 400 с.
7. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. Ленинград : Наука, 1976. 695 с.
8. Жлуктенко Ю.О. Німецько-українські мовні паралелі. Київ : Вища школа, 1977. 263 с.
9. Москальская О.И. Теоретическая грамматика современного немецкого языка : учебник для студентов высших учебных заведений. Москва : Академия, 2004. 352 с.
10. Стеблин-Каменский М.И. Спорное в языкознании. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1974. 144 с.
11. Стеблин-Каменский М.И. Труды по филологии. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2003. 928 с.
12. Ярцева В.Н. Большой энциклопедический словарь. Языкознание. Москва : Советская Энциклопедия, 1989. 683 с.
13. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика. Москва : Наука, 1981. 111 с.
14. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка. Москва : Высшая школа, 1982. 400 с.
15. Blühdorn H. Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Tübingen : Narr, 2012. 482 S.
16. Delbrück B. Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen. Erster Teil. Strassburg: Karl J. Trübner, 1893. 795 S. <https://archive.org/details/vergleichendesy01-delbgoog/page/n7/mode/2up> (дата звернення: 18.03.2021).
17. Duden. Die Grammatik. Herausgegeben von den Dudenredaktion. Mannheim-Wien-Zürich : Dudenverlag, 2009. 1352 S.
18. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 2 : Der Satz. 3., durchgesehene Auflage. Stuttgart, Weimer : Metzler, 2006. 535 S.
19. Elsen H. Grundzüge der Morphologie des Deutschen. Berlin – Boston : Walter de Gruyter GmbH and Co., 2011. 326 S.
20. Engel U. Deutsche Grammatik – Neubearbeitung. München : Iudicium, 2004. 889 S.
21. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. Berlin – New York : de Gruyter, 2000. 521 S.
22. Ferreira V. Einführung in die Sprachwissenschaft: Grundkurs. Apoio : Fundação para a Ciência e Tecnologia, 2003. 92 S.
23. Glück H. Metzler Lexikon Sprache (Deutsch). Stuttgart : J.B. Metzler, 2000. 484 S.
24. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin : Langenscheidt, 2005. 654 S.
25. Hentschel E. Negation und Interrogation. Studien zur Universität ihrer Funktionen. Tübingen: Niemeyer, 1998. 250 S.
26. Hentschel E. Deutsche Grammatik. Berlin – New York : De Gruyter, 2010. 404 S.
27. Hoffmann L. Sprachwissenschaft. Ein Reader. Berlin – New York : De Gruyter, 2010. 951 S.
28. Müller S. Deutsche Syntax deklarativ: Head-Driven Phrase Structure Grammar für das Deutsche, 1999. 486 S.
29. Pröll S. Interaktion von Negation- und Abtönungspartikeln: Serialisierung, Fokus und Skopus / Sonderausdruck aus Sprachwissenschaft. Band 36. Heft 4. 2011. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 2011. 30 S.
30. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik: eine Einführung in die funktionale Sprachlehre. Berlin : VEB Volk und Wissen, 1976. 323 S.
31. Stichel G. Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch. Braunschweig : Friedr. Vieweg + Sohn GmbH, 1970. 242 S.
32. Strecker B. Negationspartikel. In: Ludger Hoffmann (Hrsg.): Handbuch der deutschen Wortarten. Berlin – New York : de Gruyter, 2007. S. 555–576. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110217087.555> (дата звернення: 18.03.2021).
33. Syntax des Deutschen im Abriss / Agnieszka Pozlewicz, Justyna Duch-Adamczyk, Christoph Schatte. Poznan, 2013. 103 S.
34. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache / unter Mitarbeit von Maria Thurmair, Eva Breindl, Eva-Maria

Willkop. Mannheim – Leipzig – Wien – Zurich : Dudenverlag, 1993. 1117 S.

REFERENCES:

1. Admoni, V.G. (1986). Teoreticheskaya grammatika nemetskogo yazyka: Stroy sovremennogo nemetskogo yazyka [Theoretical grammar of the German language: The structure of the modern German language]. M.: Prosveschenie. 336 p.
2. Ahmanova, O.S. (1969). Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]. M.: Sovetskaya entsiklopediya. 606 p.
3. Bondarenko, V.N. (1983). Otritsanie kak logiko-grammaticheskaya kategoriya [Negation as a logical-grammatical category]. M.: Nauka. 210 p.
4. Gulyga Ye.V., Shendels Ye.I. (1969). Grammatikoleksicheskie polya v sovremennom nemetskom yazyke [Grammatical lexical fields in the modern German language]. M.: Prosveshchenie. 184 p.
5. Gukhman M.M., Semenyuk N.N. (1983). Istoriya nemetskogo literaturnogo yazyka IX–XV vv. [History of the literary German language IX–XV]. M.: Nauka. 200 p.
6. Yespersen O. (1958). Filosofiya grammatiki [The philosophy of grammar]. M.: Izdatelstvo INOSTRANNOY LITYERATURY. 400 p.
7. Zhirmunskiy V.M. (1976). Obshchee i germanskoe yazykoznanie [General and Germanic linguistics]. L.: Nauka. 695 p.
8. Zhluktenko Yu.O. (1977). Nimetsko-ukrainski movni paraleli [German-Ukrainian language parallels]. K.: Vyshcha shkola. 263 p.
9. Moskalskaya, O.I. (2004). Teoreticheskaya grammatika sovremennogo nemetskogo yazyka [Theoretical grammar of the modern German language]. M.: Akademiya. 352 p.
10. Steblin-Kamenskiy M.I. (1974). Spornoe v yazykoznanii [Argumental issues in linguistics]. L.: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta. 144 p.
11. Steblin-Kamenskiy M.I. (2003). Trudy po filologii [Works on philology]. SPb.: Filologicheskii fakultet SPbGU. 928 p.
12. Yartseva, V.N. (1989). Bolshoy entsiklopedicheskiy slovar. Yazykoznanie [Big Encyclopedic Dictionary. Linguistics]. M.: Sovetskaya Entsiklopediya. 683 p.
13. Yartseva V.N. (1981). Kontrastivnaya grammatika [Contrastive grammar]. M.: Nauka. 111 p.
14. Shendels Ye.I. (1982). Prakticheskaya grammatika nemetskogo yazyka [Practical grammar of the German language]. M.: Vysshaya shkola. 400 p.
15. Blühdorn, H. (2012). Negation im Deutschen. Syntax, Informationsstruktur, Semantik. Tübingen: Narr. 482 S.
16. Delbrück, B. (1893). Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen. Erster Teil. Strassburg: Karl J. Trübner. 795 S. <https://archive.org/details/vergleichendesy01delbgoog/page/n77/mode/2up>.
17. Duden. Die Grammatik. (2009). Mannheim-Wien-Zürich: Dudenverlag, 1352 S.
18. Eisenberg, P. (2006). Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 2: Der Satz. 3., durchgesehene Auflage. Stuttgart, Weimer: Metzler. 535 S.
19. Elsen, H. (2011). Grundzüge der Morphologie des Deutschen. Berlin-Boston: Walter de Gruyter GmbH and Co. 326 S.
20. Engel, U. (2004). Deutsche Grammatik – Neubearbeitung. München: Iudicium. 889 S.
21. Eroms, H.-W. (2000). Syntax der deutschen Sprache. Berlin – New York: de Gruyter. 521 S.
22. Ferreira, V. (2003). Einführung in die Sprachwissenschaft: Grundkurs. Apoio: Fundação para a Ciência e Tecnologia. 92 S.
23. Glück, H. (2000). Metzler Lexikon Sprache (Deutsch). Stuttgart: J.B. Metzler, 484 S.
24. Helbig, G., & Buscha, J. (2005). Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Berlin: Langenscheidt. 654 S.
25. Hentschel, E. (1998). Negation und Interrogation. Studien zur Universität ihrer Funktionen. Tübingen: Niemeyer. 250 S.
26. Hentschel, E. (2010). Deutsche Grammatik. Berlin – New York: De Gruyter. 404 S.
27. Hoffmann, L. (2010). Sprachwissenschaft. Ein Reader. Berlin – New York: De Gruyter. 951 S.
28. Müller, S. (1999). Deutsche Syntax deklarativ: Head-Driven Phrase Structure Grammar für das Deutsche. 486 S.
29. Pröll, S. (2011). Interaktion von Negation- und Abtönungspartikeln: Serialisierung, Fokus und Skopus/Sonderausdruck aus Sprachwissenschaft. Band 36. Heft 4. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER. 30 S.
30. Schmidt, W. (1976). Grundfragen der deutschen Grammatik: eine Einführung in die funktionale Sprachlehre. Berlin: VEB Volk und Wissen. 323 S.
31. Stickel, G. (1970). Untersuchungen zur Negation im heutigen Deutsch. Braunschweig: Friedr. Vieweg + Sohn GmbH. 242 S.
32. Strecker, B. (2007). Negationspartikel. In: Ludger Hoffmann (Hrsg.): Handbuch der deutschen Wortarten. Berlin – New York: de Gruyter. S. 555-576 <https://doi.org/10.1515/9783110217087.555>
33. Syntax des Deutschen im Abriss. (2013). Poznan. 103 S.
34. Weinrich, H. (1993). Textgrammatik der deutschen Sprache. Mannheim – Leipzig – Wien – Zurich: Dudenverlag. 1117 S.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2021.

The article was received 6 April 2021.